

**MÓDSZERTANI SEGÉD-
LET A PÖSZESÉG JAVÍ-
TÁSÁHOZ**

ed with CamScanner

Kisné Takács Emese

Sándor Lenke

MÓDSZERTANI SEGÉDLET A PÖSZESÉG JAVÍTÁSÁHOZ

Készítette:
Kisné Takács Emese
Sándor Lenke

CSONGRÁD-CSANÁD MEGYEI PEDAGÓGIAI SZAKSZOLGÁLAT
SZEGED
2020.

Tartalom

I. Bevezető gondolatok	1
II. A pöszeség elméleti áttekintése	2
II.1. A pöszeség fogalma	2
II.2. A pöszeség felosztása	2
II.3. A pöszeség tünetei	4
II.4. Az élettani pöszeség	4
II.5. A pöszeség hatásai az iskolában	5
III. A pöszeség diagnosztikája	6
III.1. A diagnosztizálás folyamata	6
III.2. A Szól-e? szűrőeljárás	7
III.3. Együttműködés a diagnosztikus folyamat során	7
IV. A pöszeség terápiája	8
IV.1. Célok, feladatok	8
IV.2. A terápiás folyamatban érvényesülő elvek	8
IV.3. Módszertani lépések	9
1. Előkészítő szakasz	9
2. Hangfejlesztés	9
3. Rögzítés szakasza	9
4. Automatizálás szakasza	10
5. Motoros differenciálás	10
6. Komplex fejlesztés lehetőségei	10
V. Gyakorlati ötlettár a pöszeség terápiájának módszertani lépéseéhez	11
V.1. Előkészítés szakasza	11
Motoros előkészítés	11
Hallási előkészítés	13
V.2. Hangfejlesztés szakasza	14
V.3. Rögzítés szakasza	15
V.4. Automatizálás szakasza	15
V.5. Motoros differenciálás szakasza	18
VI. Záró gondolatok	20
VII. Ajánlott irodalom és kiadványok	21
VIII. Irodalomjegyzék	21
IX. Törvények, rendeletek	22
X. Ábrák jegyzéke	22
XI. Mellékletek	23

I. Bevezető gondolatok

A Csongrád Megyei Pedagógiai Szakszolgálat az EFOP-3.1.6-16-2017-00020 pályázat keretében olyan kiadványok összeállítására vállalkozott, melyek segítik a szakembereket a különleges bánásmódot igénylő gyermekek ellátásában, a pedagógiai szakszolgálati feladatok értelmezésében, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a pedagógusok és szülők könnyebben eligazodjanak a szolgáltatások rendszerében.

A különböző témákhoz kapcsolódó feladatgyűjtemények olyan tevékenységeket tartalmaznak, melyek játékos formában, mind otthoni, mind osztálytermi környezetben erősítik a terápiás/fejlesztő munka jótékony hatásait.

„Módszertani segédlet pöszeség javításához” című kiadvány a napjainkban oly gyakran előforduló artikulációs zavar, a pöszeség kérdéskörét tárja olvasói elé. Célja, hogy segítséget nyújtson a beszédhiba javításának hosszadalmas, szerteágazó folyamatában.

E folyamat meghatározó eleme a logopédus, a logopédiai ellátórendszer, a szakszolgálati logopédiai ellátás. Feladatunk az iránymutatás, de hirdetjük az együttműködés szükségességét a terápia folyamatában.

Ajánljuk a kiadványt elsősorban a pösze gyermekek szüleinek, továbbá azoknak az óvodapedagógusoknak, tanítóknak, gyógypedagógusoknak, fejlesztőpedagógusoknak, akik mindennapjaikban találkoznak pösze gyermekekkel.

Ajánljuk mindazoknak, akik nem sajnálják az időt arra, hogy cselekedjenek, tudatosan tegyenek valamit azért, hogy az artikulációs zavar tünetei enyhüljenek, megszűnjenek.

A játékok, ötletek a gyermekek részvételével, a napi pedagógiai munka során, a gyakorlatban válnak élővé - ezért jó szívvel ajánljuk kiadványunk fejlesztési lehetőségeit logopédus kollégáinknak folyamatos tovább gondolásra, önfejlesztésre, mindennapos, bevált gyakorlataik felfrissítésére, önmaguk megújítására és kiegészítésére elleni gyógyírként.

A kiadvány első része a témához kapcsolódó elméleti ismereteket közérthetően, magyarázó jelleggel írja le. Mindenki számára világossá téve a beszédhiba lényegét, fajtáit, megjelenési formáit, társuló tüneteit, következményeit, hatásait az iskolai életmenetelre. A felvázolt folyamatábrákkal jól látható a beszédhibához kapcsolódó diagnosztikai és terápiás menet.

Az artikulációs zavar javításának módszertani lépéseihez kapcsolódóan gyakorlati tanácsokat, játékokat, feladatokat, kiadványokat ajánlunk a pösze gyermekkel foglalkozó felnőttek számára. Kipróbált, bevált gyakorlati módokat, lehetőségeket osztunk meg, a leírásokat több helyen képi megjelenítéssel szemléltetjük. A pedagógusok és szülők számára olyan tárházat kínálunk, mely továbbfejleszthető, variálható, saját arcútra igazítható, aktualizálható. Bánjon vele ki-ki kedve szerint!

A tanácsok, fejlesztési lehetőségek több évtized alatt összegyűlt gyógypedagógiai-logopédiai tapasztalaton alapulnak, de kiegészülnek új, lendületes inspirációkkal, pezsgő ötletekkel. Így válnak kerek egészzé, és hatékony ötvözetet alkotva vidám, hasznos, céltudatos időtöltést biztosítanak gyermek és felnőtt számára egyaránt.

A pöszeség javítása lépésről lépésre történik. Az út, mely a terápiát foglalja magában nem könnyű, szétágazó, több tényező hat rá, de megéri elindulni rajta!

II. A pöszeség elméleti áttekintése

II.1. A pöszeség fogalma

„Az anyanyelv beszédhangjainak következetesen helytelen kiejtését pöszeségnek (artikulációs zavarnak) nevezzük. A pöszeség terápiáját speciálisan képzett gyógypedagógus, a logopédus végzi.” (Montágh Imre, 1979)

A definícióból is kitűnik, hogy a pöszeség és az artikulációs zavar kifejezések ugyanazt a beszédhibát jelölik. A „pöszeség” elnevezés korábbi időszakban volt gyakori, és inkább a köznyelvben terjedt e forma. Az „artikulációs zavar” elsősorban a szakmai nyelvben használatos, de az utóbbi időszakban egyre inkább alkalmazzák. Kiadványunkban felváltva használjuk a két megjelölést.

A pöszeség egyéb meghatározásai: (Logopédiai jegyzet I. szerk: Kovács Emőke Tankönyvkiadó 1979.)

Nadoleczny: „Bizonyos hangok, hangkapcsolatok helyes képzésének vagy kiejtésének képtelensége.”

Sarbó Artur a pöszeséget a beszéd tisztasága zavarának tekinti.

Schilling véleménye szerint a hiba nem egy-egy hang képzési képtelenségében van, hanem abban, hogy nem képes az adott hangot fonémaként alkalmazni. (a fonémák a nyelv legkisebb egységei, hang (kimondva) és betű (leírva) formájában realizálódnak, jelentés megkülönböztető funkcióval bírnak: ló-jó, majom-malom).

Kovács Emőke: „A pöszeség a beszéd tisztaságának olyan zavara, amelyre jellemző az adott nyelvközösség artikulációs normáitól való eltérés.”

II.2. A pöszeség felosztása

felosztás szempontja	pöszeség típusa	okok/értelmezés
kóroki tényező	organikus pöszeség	magában foglalja az ajkak, a nyelv, a fogak, a légcsőjárat és orrüreg területén fennálló szervi elváltozás miatt kialakuló artikulációs zavarokat (fejlődési rendellenesség, bénulás, daganat, ciszta, hormonális változások)
	funkcionális pöszeség	Nincs kimutatható szervi eltérés, a működés hibájaként értelmezik. Kialakulásában szerepet játszhatnak a következő tényezők (a teljesség igénye nélkül): megkésett beszédfejlődés, motoros ügyetlenség, orientációs zavarok, hallás épsége, beszédhangok elkülönítésének képessége, hallási emlékezet terjedelme,

		szociális környezet, nevelési hatások, beszédpélda.
kiterjedés (hang mennyisége)	részleges pöszeség	Maximum 6 hangra kiterjedő artikulációs zavar.
	általános pöszeség	Az artikulációs zavar a más-salhangzók nagyrésztére és esetleg magánhangzókra is kiterjed.
hallható tünet	torzítás (diszlália)	Egyes hangok képzésmódja, a képzéshez szükséges mozgások, helyzetek helytelenek: pl. a nyelvét kidugja a fogai közé, amikor a sz, z, c hangot mondja (interdentális képzés) A helyes hangképzés: lazán záródó fogélek, ajkak széthúzása, a nyelv megtámasztása az alsó fogmederben.
	helyettesítés (paralália)	Az artikulációs bázison belül más helyen és más módon képezi a gyermek a hangot, ezáltal adott hang helyett mást mond. kakas-tatas, sapka-szapka, lámpa-jámpa, róka-lóka, ózike-ozike
	kihagyás (alália)	A gyermek hangokat hagy ki a szavakból. Leggyakrabban a „h” és a „l” hangot érinti. Előfordulhat szó elején, szó végén és szóközben a kihagyás
tudatosság (Schilling felosztása)	szenzoros	A gyermek nem képes hallási differenciálásra, hangmegkülönböztetésre. Ez vija? kérdésre ezt válaszolja: Igen, ez vija.
	kondicionális	Más helytelen artikulációját észreveszi, hibásnak minősíti. Saját maga hibáját nem veszi észre. Ez vija? kérdésre így válaszol: Nem! Ez vija.
	motoros	A gyermek rendelkezik a hang akusztikus fonémájával, tisztában van hanghibájával, de motorosan nem tudja kivitelezni, nem képes tisztán artikulálni a hangot. Ez vija? kérdésre így felel: Ez nem vija, de én nem tudom jól kimondani.

1. ábra – A pöszeség felosztása

A következő mondóka szemléletesen mutatja be a részleges pöszeség, az általános pöszeség és az ép beszéd megnyilvánulását, lehetőséget ad az artikulációs zavarok beszédben megnyilvánuló tüneteinek összehasonlítására.

ÉP BESZÉD	RÉSZLEGES PÖSZESÉG	ÁLTALÁNOS PÖSZESÉG
Holnap lesz a győri vásár. péklegény Benedek fölpakol a kocsijára tíz zsák perecet. artikulációs hibák, hangcserék:	Hojnap jesz a győji vásáj pétjedény Benedet fölpatoj a tocsijája tíz zsát pejecet. l-j, r-j, g-d, k-t,	Ónap jett a dóji vátáj pétjedén Penetet fopatoj a totijája tid dát pejetet. h-kihagyás, l-j, r-j, k-t, g-d, sz-t, gy-d, ny-n, zs-d, s-t, z-d, c-t, b-p, ö-o, cs-t

2. ábra – Az ép beszéd, a részleges pöszeség és az általános pöszeség összehasonlítása

II.3. A pöszeség tünetei

- pontatlan képzésből eredő torzítások
- hanghelyettesítés, hangcsere
- hang kihagyása
- a beszéd dallamának, ritmusának, tempójának változása
- perifériás beszédszervek rendellenességei (fogak torzulása, ajkak szárazsága)
- szókincs szegénysége
- agrammatizmus, diszgrammatizmus (nyelvtanilag rosszul szerkesztett mondatok)
- hallászavar: halláscsökkenés, diszkriminációs zavar, amuzikalitás
- mentális fejlődés zavara
- orientációs zavarok
- mozgásfejlődés zavara (n agymozgások, finommozgások ügyetlenségei, anomáliái)
- diszlexia-diszgráfia veszélyeztetettség

II.4. Az élettani pöszeség

Az élettani pöszeség a beszédhangok kiejtésének a beszédfejlődéssel törvényszerűen együtt járó pontatlansága, differenciálatlansága. Nem tekinthető beszédhibának. Folyamatos, spontán javulás jellemzi. A gyermek – köznapi, helytelen szóhasználatral élve– “kinövi”.

A javulás üteme szakaszos is lehet: hirtelen nagyfokú javulás után hosszabb idő is eltelhet a kiejtés érzékelhető változása nélkül. Ezekben a szakaszokban azonban a nyelvi rendszer más összetevői (szókincs, nyelvtan rendszer) fejlődnek gyorsabban. A

helytelen hangképzés az esetek többségében nem rögzül, nem alakul át “valódi” pöszeséggé. A kisgyermek rendszerint maga is elősegíti beszédszerveinek, hangképzésének tökéletesítését. Egy-egy új hangot vagy az azt tartalmazó szót mondogatja, környezetével is elismételteti, “játszik” vele.

A beszédfejlődés természetes menetében beavatkozni hiba lenne. A korán elkezdett erőszakos készítés a helyes ejtésre inkább vezet a beszédhangok torzulásához, mintsem a tökéletesítéséhez. Főleg a „r” hang és a sziszegő hangok vannak veszélyben. De az ilyen beszédnevelés nem egy esetben dadogást is kiválthat. Nincs ok különösebb aggodalomra, ha a gyermek 3-4 éves korában még nem mondja tisztán a folyamatos beszédben a k, g, l, r, sz, z, c, s, zs, cs, ty, gy, ny, ö, ü hangokat. Élettani pöszeségnek fogható fel 4-5 éves korban az r, sz, z, c, s, zs, cs, ty, gy, ny, ö, ü hangok helytelen ejtése is, ha közben a szókincs gazdagodik, a kifejezőkészség és a nyelvtani rendszer folyamatosan alakul.

II.5. A pöszeség hatásai az iskolában

Ha egy gyermek iskolás korában is cseréli a beszédhangokat, az problémát okozhat nála az olvasás-írás tanulás során. Ezért nagyon fontos a beszédhiba és társuló tüneteknek rendezése, mérséklése az iskolakezdés idejére.

A **nem tiszta kiejtés**: gátolhatja a betű-hang megfeleltetés kialakulását. Ez azt jelenti, hogy az olvasás-írás tanulás során a betű képéhez rendeljük az adott hangot. Ez a folyamat sérül, ha az artikuláció nem megfelelő, pl. adott hang helyett egy másik hangot ejt a gyermek. Ebből következik, hogy a beszédhiba nehezítheti az olvasás-írás megtanulását.

Beszédmozgásokról szerzett emlékképek hiánya, a szájterben való tájékozódás nehezítettsége: a hallott hang, a kiejtést kísérő beszédmotoros érzetek és a látott betű között asszociációs lánc épül ki. Ha jól alakul ki, a lánc egyidejűleg jelenik meg a gyermek tudatában, függetlenül attól, hogy melyik részét aktivizáltuk. Bármelyik láncszem (akusztikus, motoros, vizuális) sérülése azonban az egész folyamatot gátolja. E funkció anomáliája az olvasás és írás elsajátításának folyamatát nehezítheti. Ha nem elég fejlett a **beszédészlelése** ahhoz, hogy két különböző beszédhangot teljesen különbözőnek halljon, akkor azt könnyen keverheti olvasás, illetve írás során is.

A megfelelő **nyelvi fejlettség** az iskolában való megfelelés egyik alapja. Az ép nyelvhasználat, a gazdag szókincs, a megfelelő kifejezőkészség és a tiszta artikuláció elengedhetetlen feltétele az írás-olvasás elsajátításának.

A **hallott információk pontos észlelése, megkülönböztetése**: 6 éves korra kialakul az egyes hangok elkülönítésének a képessége, ilyen pl. a hosszú-rövid, zöngés-zöngétlen, képzésmódban hasonló hangok differenciálása. Ez a képesség a helyesíráshoz nélkülözhetetlen.

Analizáló-szintetizáló képesség: azt jelenti, hogy a gyermek képes-e hangokra bontani a szót, illetve összeilleszteni a hangokból. Ez előfeltétele az összeolvasás és az írás megtanulásának. A képesség gyengesége esetén olvasás- és írásnehézségek jelentkeznek.

Aktív **szókincs**, amit használunk, passzív szókincs, amit megértünk, de nem használunk nap, mint nap. Ez utóbbi mindig bővebb.

- 3 évesen kb. 900-1000 szó

- 6 évesen kb. 2600- 3000 szó (Cole és Cole, 2006)

A szókincs fejlődését lényegesen befolyásolja a szociokulturális környezet, a család. A verbálisan ingerszegény környezet hatásai:

- szegényes szókincs, kevés az aktívan használt szó
- szótalálási nehézség (nem tudja a gyermek a megfelelő pillanatban az adott szót felidézni)
- absztrakt szókincs alacsony szintje
- gyakori visszakérdezések, ismétlések

Az iskolai beválásban fontos, hogy a gyermek megértse a szavak, mondatok jelentését. Olvasásnál jelentést társítunk az olvasott szavakhoz. A jelentést az értelmezési háttérből, a mentális lexikonból hívjuk elő. Amelyik szó nincs a szókincsünkben, azt nem tudjuk előhívni. Ilyenkor betűzve kell végigolvasni a szót, ami az olvasási tempót is lassítja.

Beszédhibája miatt a gyermek könnyen gúnyolódások céltáblájává válhat. Frusztrálódik, beszédfélelem alakulhat ki, befelé fordul, társaitól elszigetelődik, magatartási anomáliák jelentkezhetnek. A kezdeti időszakban átélt kudarcok a további iskolai előmenetelt is meghatározhatják.

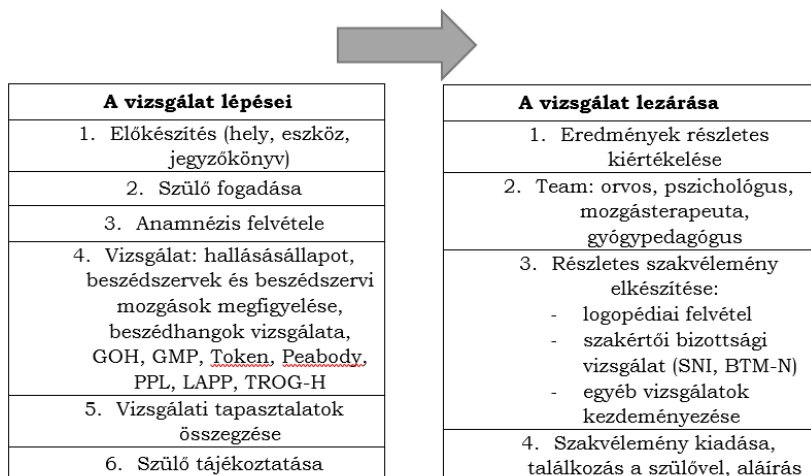
III. A pöszeség diagnosztikája

III.1. A diagnosztizálás folyamata

A logopédiai terápia végzése mellett a logopédus alaptevékenységei közé tartozik a diagnosztizálás. A logopédus a pontos diagnózis felállítása érdekében különböző módszerek segítségével információkat gyűjt. Alkalmazott módszerei a beszélgetés, kikérdezés, megfigyelés, célzott logopédiai vizsgálatok elvégzése, valamint bizonyos esetekben orvosi, pszichológiai vélemények és javaslatok kérése, azok értelmezése. (Juhász, 2007)

Maga a diagnosztikus folyamat a probléma észlelésével és jelzésével kezdődik. A jelzés érkezik a szülő, az érintett gyermek, az óvodapedagógus, tanító, vagy egyéb, a gyermekkel kapcsolatban álló személy irányából. Miután megtörténik a kapcsolatfelvétel, a logopédus tájékoztatást nyújt a részletes logopédiai vizsgálat menetéről, szükség esetén előzetes vizsgálatok kezdeményezését kéri (pl. hallásvizsgálat).

A logopédiai vizsgálat lépései a Csongrád Megyei Pedagógiai Szakszolgálat protokollja alapján:

3. ábra – A logopédiai vizsgálat lépései

Az eredmények kiértékelése után a logopédus elkészíti a részletes szakvéleményt. Amennyiben indokolt, logopédiai terápiát javasol. Sajátos nevelési igény vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség gyanúja esetén szakértői bizottsági vizsgálatot, illetve egyéb kiegészítő vizsgálatokat kezdeményezhet. A szülő tájékoztatása, az elkészült szakvélemény átadása személyes találkozás során valósul meg.

III.2. A Szól-e? szűrőeljárás

A 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a Pedagógiai Szakszolgálati Intézmények működéséről 25.§ (3)(4) bekezdése értelmében minden óvodás korú, ötödik életévét betöltött gyermek átesik egy beszéd- és nyelvi fejlettséget mérő alapvizsgálaton, szűrésen. Ha az alapvizsgálat eredményei indokolják, a gyermek bekerül a logopédiai alapellátásba.

Az 5 éves kori kötelező jellegű logopédiai szűrés elvégzése az óvodákban a Szól-e? szűrőeljárás segítségével történik. A szűrőeljárás feladatai tíz területet céloznak meg. A következő területeken méri a gyermekek teljesítményét: artikuláció, álszóismétlés, mondatismétlés, szóemlékezet, figurásor másolása, álszavak hallási megkülönböztetése, fonológiai tudatosság, nyelvtani morféma használata, gyors megnevezés, formaegyeztetés. A különböző feladatok nagyobb képességterületek alá sorolhatók.

A részletes felosztást az alábbi táblázat tartalmazza:

KÉPESSÉGTERÜLET	EREDMÉNY	RÉSZFELADAT (elmaradás jelölése)
BESZÉDHANGEJTÉS	✓ X	artikuláció
FONÁCIÓ		rekedt, feszített, suttogó, levegős, egyéb kóros hm.
REZONANCIA		orrhangzós színezet
FOLYAMATOSSÁG		hadarás, dadogás
NYELVI KÉPESSÉG		álszavak hallási megkülönböztetése álszóismétlés nyelvtani morféma mondatismétlés szóemlékezet
OLVASÁS- és ÍRÁSKÉSZÜLTSG		álszóismétlés hangtani tudatosság gyors megnevezés formaegyeztetés figurásor másolása

4. ábra – A Szól-e? szűrőeljárás által mért képességterületek

A szűrésre a gyermek saját intézményében kerül sor. A tesztfelvétel kétszemélyes helyzetben valósul meg, melyről részletes jegyzőkönyv készül. A gyermek pontszámai és a tesztfelvétel tapasztalatai alapján a logopédus pontos képet kap a gyermek beszédállapotáról, nyelvi készségeinek aktuális fejlettségi szintjéről, valamint az olvasás-íraskészültségről. (Kas, Lőrök, M. Bogáth, Sz. Vékony és Sz. Mályi, 2012)

III.3. Együttműködés a diagnosztikus folyamat során

A hatékony logopédiai ellátás kulcsfontosságú tényezője a team-munka, amely már a diagnosztizálás időszakában is elengedhetetlen. A diagnózis felállítása során a logopédus szükség szerint együttműködik más szakemberekkel: pszichológussal, mozgásterapeutával, orvosokkal, gyógypedagógus kollégákkal.

Már a kezdetektől fogva fontos a jó kapcsolat kiépítése a gyermek intézményében dolgozó pedagógusokkal. A logopédus feladata, hogy segítséget nyújtson a szakvélemény értelmezésében, és a gyermek beszédállapotának javulását szolgáló tanácsokkal lássa el az érintett pedagógusokat. Később, a terápia során a kölcsönös információátadás és tapasztalatcsere megnövelheti a fejlesztés eredményességét.

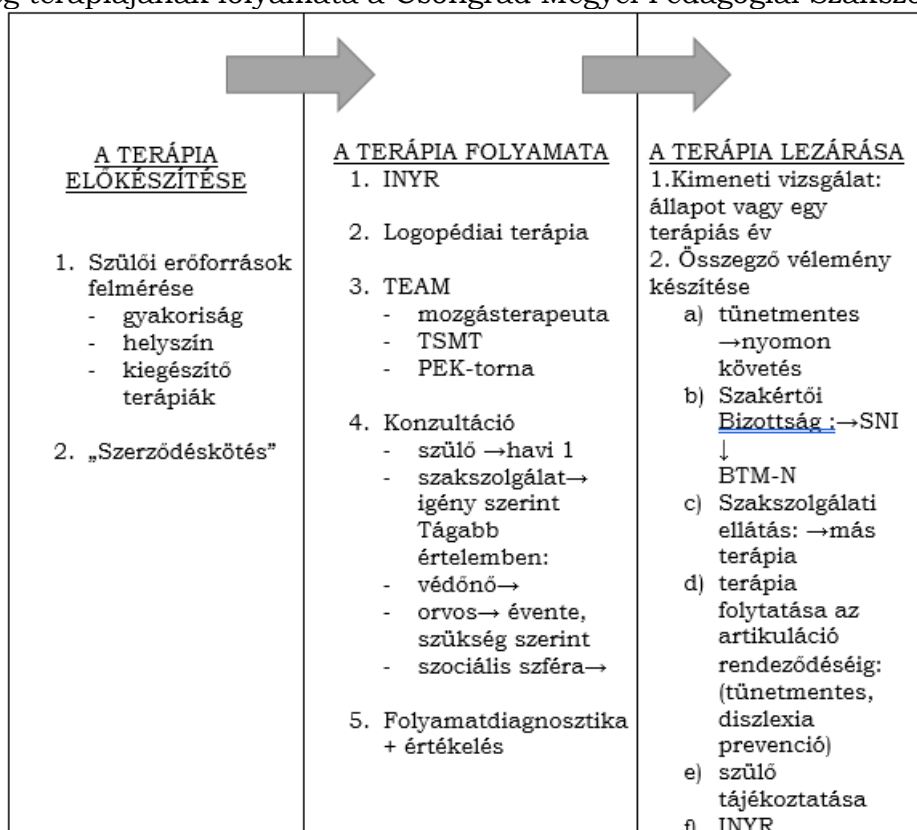
Végül, de nem utolsó sorban az egész folyamat nélkülözhetetlen eleme a szülőkkal való, bizalmon alapuló partneri viszony.

IV. A pöszeség terápiája

A 15/2013. (02.26.) módosított EMMI rendelet a Szakszolgálatok működésének szabályozásáról a 25§ (4) bekezdésében így rendelkezik:

(4) A részletes logopédiai vizsgálat és logopédiai vizsgálati vélemény alapján kell a gyermek további **logopédiai ellátását megszervezni**, ha a szűrés és a logopédiai vizsgálat eredményei alapján erre szükség van.

A pöszeség terápiájának folyamata a Csongrád Megyei Pedagógiai Szakszolgálatban:

5. ábra – A pöszeség terápiájának folyamata

IV.1. Célok, feladatok

- artikulációs hibák kiküszöbölése, a beszéd tisztaságának a helyreállítása
- társuló tünetek mérséklése
- nyelvi zavarok rendezése
- a személyiség harmonikus fejlesztése

IV.2. A terápiás folyamatban érvényesülő elvek

- nemcsak a tünetet kezeljük, hanem a komplex fejlesztést helyezzük előtérbe
- több érzékszervre hatunk egyszerre (mutassuk meg, mondjuk el, mozgassuk meg..., szemléltetünk, cselekedtetünk, beszélünk)
- folyamatosan motiválunk

- életkori és egyéni sajátosságok figyelembevételével építjük fel, töltjük meg tartalommal a foglalkozást
- célszerűen, tudatosan tervezünk, szervezünk
- addig végeztetünk egy cselekvést, amíg a figyelem éber, tudunk váltani, változtatni
- élünk a differenciálás, a feladatok egyénre igazításának lehetőségével
- fejlesztő munkánk folyamatos, megfelelő intenzitású, következetes, céltudatos
- a hatékony munka érdekében számítunk a szülők, a gyermek pedagógusainak bevonódására, együttműködésükre

IV.3. Módszertani lépések

A „klasszikus” módszertani lépéseket kiegészítjük a pöszeség egyéb, társuló tüneteinek kezelésére irányuló egységekkel. A kezelés menetében több módszertanilag egymásra épülő és egymással szoros kapcsolatban lévő szakasz található.

1. Előkészítő szakasz

Ebben a szakaszban történik a **motoros** készségek fejlesztése, a hang kialakításához szükséges motoros előfeltételek megteremtése: célirányos artikulációs mozgást ügyesítő gyakorlatokkal, fújó-szívógyakorlatokkal.

Másik része az előkészítő szakasznak az **auditív** percepció fejlesztése, a kialakításra váró hang auditív, hallási feltételeinek megteremtése: a hanghallást, a hangra figyelmet, a hangok hallási differenciálását célzó gyakorlatokkal.

Szabály:

Addig, amíg a gyermek fonémahallási, artikulációs mozgási képességeit nem fejlesztettük a kialakítandó hang akusztikus és motoros kívánalmainak szintjére, ne lépünk tovább a következő szakaszba.

2. Hangfejlesztés

Célja a helyes, izolált hang kialakítása.

A hangfejlesztés indirekt formája a hangutánzások, hangutánzó szavak alkalmazása. A játékos szituációk sokféle módon variálhatók, figyelembe véve a gyermek érdeklődését, az aktualitást.

A direkt hangfejlesztés során tudatosan, célirányosan, szakmai fogásokkal kialakítjuk az adott hang képzéséhez szükséges artikulációs helyzetet, mozgássort. Ez a folyamat a gyermektől tudatosságot, aktivitást kíván.

A sikeres hangzófejlesztés még nem jelenti azt, hogy a gyermek teljes mértékben elsajátította az adott hangot. Ahhoz, hogy a beszédébe stabilan beépüljön a kifejlesztett hangzó, további lépésekre is szükség van.

3. Rögzítés szakasza

A rögzítés folyamán az előző szakaszban kialakított hangot szótagokban, hangkapcsolatokban szilárdítjuk meg.

Az összekapcsolás sorrendje a különböző beszédhangok esetében eltérő. Leginkább attól függ, hogy a tanult hangzóhoz a képzésük szempontjából melyek hasonlítanak

leginkább. A hasonlóan képzett hangokat könnyebb egymás mellett kiejteni. A rögzítősorok - ezt figyelembe véve - mindig a könnyebbtől a nehezebb felé haladnak. A rögzítés folyamata: hangkapcsolat elején, végén, illetve két hangzó közötti gyakorlás.

A 's' hang rögzítősorai például így szólnak:

- Su, sü, so, sö, sa, sá, se, sé, si
- Us, üs, os, ös, as, ás, es, és, is
- Ussu, üssü, osso, össö, assa, ássá, esse, éssé, issi

Mivel rögzítés során értelmetlen hangzósortokat gyakorolnak a gyermekek, számukra ez a fázis kissé unalmasnak tűnhet. Ez a monotonitás megtörhető, ha minél kreatívabban, változatos feladatokkal gyakoroltatjuk a rögzítősorok helyes ejtését.

A gyermek számára megfelelő, pontos rögzítősorokat a gyakorláshoz kérje a gyermekkel foglalkozó logopédustól!

4. Automatizálás szakasza

A kialakított hang, megszilárdított hangkapcsolat beépítése a beszédfolyamatba a szavakban, mondatokban, szövegben gyakoroltatás útján.

Szabály:

A gyermek környezete ismerje az automatizálás során elért eredményeket, és a kialakított hang betartatásával, gyakorlásával legyen segítségünkre. Baj, ha a szülő és a környezet olyan hangot vár el a gyermektől, amelyet még nem fejlesztettünk ki, vagy nem érett még meg az automatizálásra, de az is baj, ha egy kialakított hang esetében eltűri a rossz artikulációt. Törekedni kell a hangállományi szűrésre. A gyakorlásra összeállított szóanyag, a mondatok, a szöveg ne tartalmazzon kijavítatlan hangokat.

5. Motoros differenciálás

A motoros differenciálás szakaszára abban az esetben van szükség, ha a gyermek beszédhibájának típusa hangzócsere. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a terápiás folyamatban kialakított, rögzített és automatizált hang az eddig cserélten ejtett hangzópárja jelenlétében nehezen épül be a folyamatos beszédbe.

A motoros differenciálás akkor kezdődik, amikor a gyermek a hangzópár mindkét hangját helyesen tudja kiejteni.

Ebben az esetben is fontos a fokozatosság elvének alkalmazása.

Fokozatok:

- A két hang izolált ejtése (s,s,s, sz,sz,sz)
- Szótagok váltogatása (si-szu)
- Egy szóban a két hang (**színes**)
- Szószerkezetek (kis szék)
- Oppozíciós szavak (ső-szó, sál-szál)
- Mondatok, történetek, spontán beszéd

6. Komplex fejlesztés lehetőségei

A terápiás folyamatban nemcsak a pöszeség elsődleges célját - az artikuláció tisztaságának kialakítását - valósítjuk meg. Törekedni kell a társuló tünetek

felszámolására, komplex fejlesztésre van szükség. Ezáltal sikeresebb lehet az óvoda-iskola átmenete, a kultúrtechnikák zavartalanabb elsajátításához szükséges előfeltételek megteremtése, a teljes személyiség harmonikus fejlesztése.

Fejlesztendő területek, képességek:

- auditív és vizuális részképességek (percepció, észlelés, differenciálás, diszkrimináció, szerialitás, alak-háttér, figyelem, emlékezet)
- beszédészlelés, beszédértés
- téri tájékozódás
- testtudat
- orientációs készség
- nagymozgások, finommozgások, grafomotoros mozgások
- figyelem
- emlékezet
- gondolkodás
- nyelvi képességek, hangtani tudatosság
- szociális készségek

A fenti területek játékos, változatos tevékenységformákat, módszereket, eszközöket alkalmazó fejlesztései beépülnek a foglalkozások menetébe, megjelenhetnek a „klaszszikus” módszertani lépések megvalósításakor. A terápiás folyamatot színesebbé, gazdagabbá, a gyermekek számára vonzóvá varázsolják.

V. Gyakorlati ötlettár a pöszeség terápiájának módszertani lépéseihez

V.1. Előkészítés szakasza

Motoros előkészítés

Ajakgyakorlatok

- Arc felfújása léggömbbé, majd a levegő ide-oda "pingpongozása".
- Ajak kerekítése-terpesztése váltakozva (kismalac utánzása u-i)
- Hal beszéd: Kicsi hal beszédének utánzása picire kerekített száj nyitása-zárása, majd anyukája ahogy válaszol, nagyra nyitva nyitás-zárás.
- Zizi csipegetés: Kistányérra zizit szórunk, mi leszünk a kismadarak, kerekített ajkakkal kell felcsipegetni a szemeket.
- Havazás játék: Apróra tépett papírt adunk a gyermeknek, ez a hó, egyenként helyezze az ajkai közé, és egy erős "p" ejtéssel röptesse el a "hópelyhet".
- Pecsételő játék: Parafadugó ajkak közé szorításával pecsételgessen a gyermek, belemárthatja paradicsompürébe, lekvárba, csokiba, festékbe stb.
- Golfjáték: Vegyenek egy szívószálat vagy ceruzát az ajkak közé, és mozgassanak vele előre egy műanyag vagy papírgolyócskát. Közben válasszanak célpontokat, vagy küzdjenek le akadályokat. (akadálypálya az asztalon)
- Pecázás: Egy gombon fűzzenek át zsinórt, a végére kössenek egy horgot, és különféle tárgyra erősítsenek hurkot. A gombot az ajkak mögé, a zárt fogsor elé helyezzük, a "halakat" így pecázzák ki. A horgászszinór egy ceruzára is rácsomózható, ilyenkor ezt szorítsák az ajkakkal.
- Orosz tekészés: A lengő golyóval (melyet a gombon átfűzött zsinórral erősítünk és az ajkakkal tartunk) borítsák fel a lehető legtöbb bábút, melyeket dugókból, fapálcikákból készíthetünk. Lehet nehezíteni, hogy csak bizonyos bábukat találjanak el anélkül, hogy a többiek felborulnának.

- Hangutánzások képpel, tárgyakkal: állatok hangjának utánzása, környezet hangjainak utánzása: tik-tak, pitt-patt, víz csepegése stb. (1.sz. melléklet)
- Hangsor utánzása, mozgásemlékezet fejlesztése: több hangutánzó egymásutáni ismétlése (versenyezni is lehet) vagy én mondok egy „sorozatot” ismételve meg, postás játék: több gyermek esetén lehet játszani

Fújó gyakorlatok

(Tanítsuk meg a gyermeket a fújás és a szívás közti különbségre egy pohár víz és szívószál segítségével!)

- Lufi, papírzacskó, trombita, síp, szájharmonika, gyertyák, szappanbuborék, tollpihe, üdítő színes kupak, festék fújások
- Labdafújás: vattagolyóval vagy pingponglabdával kell fújni úgy, hogy szemben ülve egy asztalon kijelöljük a felezővonalat, és azon kell átjuttatni. Lehet az asztalról lefújni, később vigyázni, hogy ne essen le, és a legnehezebb, ha pálcikákból készített kapuba kell befújni. Lehet meccseket játszani, az győz, aki kevesebb gólt kap.
- Vonalak mentén fújás (egyenes, hullámos, cikk-cakk, csigavonal stb.)
- Festék fújása: bohócnak haj, kócos kisfiú, szívárvány, süni tüskéje, fa ágai, játék a színekkel stb.
- Esőcseppek, falevelek, pillangók, tavasz tündér szoknyájának fújása: erős fújás, fuvalat fújása, levegőgazdálkodás.
- Akadálypályán kupak fújás. Vezesd végig a kupakot a kijelölt pályán.
- Rövid és hosszú távolságra fújás: kupak, focilabda kapuba fújása, stb. (2.sz. melléklet)

Szívógyakorlatok

- Szívószál segítségével híg és sűrű folyadékok kiszívása
- Folyadék felszívása kistányérról
- Füzetlapok beszipantása és lapozása
- Pattogatott kukorica átrakása egyik tányérból a másikba
- Ősszel színes krepp papír golyók (szőlőszemek) válogatása, télen vatta hógolyók, tavasszal a kopasz fákra virágok felhelyezése szívással
- Papírvirágok felszipantása és átadása egy másik gyermeknek, papírvirágok válogatása színek szerint szívással, pillangók elhelyezése a virágokra szívással, békák beugrása a tóba, halak kifogása a tóból, a süni hátára alma és falevél elhelyezése felszívással, katicák, méhecskék repítése egyik helyről a másikra.

Megjegyzés:

Amikor már jól megy, lehet versenyjáték formájában is játszani a szívógyakorlatokat.

Nyelvgyakorlatok

- Nyelvmanó, nyelvkerék: A különböző színű nyelvmanók különböző helyeken gyakorolnak: piros-a szájtéren belül, kék-a szájtéren kívül. Nyelvmozgás irányát a kerék nyila mutatja meg: (fől-le-balra-jobbra) papírból, filcből elkészíthető eszközök. (3.sz. melléklet)
- Nyelvséta: nyitott száj, nyelv mozgatása ki-be, előre-hátra, ugyanez kanállal formált nyelvre zizi helyezése, nyelvséta előre-hátra

- Tejlefetyelés: Cicák vagyunk, a tenyerünk a képzeletbeli tányér, ahol van a tejecske, és a nyelv kinyújtásával és kanalizálásával isszuk meg. Végezetül lenyaljuk a tejet a szánkrol fent, lent, oldalt, körbe-körbe mozgásokkal.
- Fagyi nyalogatás: fagyit vásárolunk, elképzeljük milyen, majd a szánk előtt tartva nyalogatjuk lentről fölfelé. Elfogyott a fagyi. Nyaljuk körbe a szánkat. Nyaljuk a felső ajkainkat és fölötte, ide-oda. Nyaljuk az alsó ajkainkat, és alatta, ide-oda.
- Harangozás: húzza meg a bal fülét, nyújtsa a nyelvét balra, majd jobbra is. Bent a szájban is, mintha pingpongozna. Nyomja meg az orrát, emelje fel a nyelvét, majd lefelé az álla felé.
- Beszállunk az autóba (ajakberregés), majd irány az állatkert! Állathangok utánzása erőteljes artikulációval: zsiráf, kanalasgém, lovacska-zebra patája
- Nyelvgyakorlatok ropival: ropi megtartás kinyújtott nyelvvel ajak fölött (bajusz), ajak alatt (szakáll), ropi egyensúlyozása kinyújtott, lapos nyelvtesten.

Megjegyzés:

Az artikulációs gyakorlatokat lehetőség szerint tükör előtt végezzük.

Ügyeljünk a higiéniai és balesetet, sérülést okozó (gyertya, ropi, apró tárgyak, lufi, zizi, folyadék kiömlése) körülményekre.

Játékajánló:

Grimassimix társasjáték a száj- és nyelvmozgások gyakorlásához

Platnik Budapest Kft.

Fújd óvatosan! Logopédiai lottó játék a fújás gyakorlásához

Turbino - Logopédiai fújócska Játék a fújás gyakorlásához

Gyertyafújás (Birthday blow out) Játék a fújás gyakorlásához Hasbro Gaming

Hallási előkészítés

- Állatok hangjának megfigyelése, kapcsolása képpel, felismerés, differenciálás pl. kutya, macska, kakas, liba stb.
- Járművek hangjának megfigyelése, összekapcsolása képpel, felismerés, differenciálás pl. vonat, autó, motor, repülő stb.
- Többféle hangélmény megfigyelése. Kinyitjuk az ablakot, figyelj, milyen hangokat hallasz!
- Testzajok megfigyelése: pl. dobantás, csettintés, kopogás, tenyérdörzsölés, taposolás, köhögés stb. Testzajok felismerése, differenciálása.
- Tárgyi zajok megfigyelése pl. fa, fém, cserép, üveg stb. Tárgyi zajok felismerése, differenciálása, képegyeztetés.
- Hangszerek hangjának megfigyelése: zongora, dob, triangulum, hegedű, furulya. Hangszerek hangjának felismerése, differenciálása, képegyeztetés
- Emberi hangok megfigyelése, felismerése, differenciálása, egyeztetése képpel. (gyermek, felnőtt, nő, férfi, magas, halk, hangos stb.)
- Környezetünk hangjainak megfigyelése, felismerése, differenciálása, képegyeztetés. (papír, kulcs, autó, poharak, tányérok, ceruzák, kockák stb.)
- Egymás hangjának felismerése: Ki szólít? c. játék, Adj hangot kismadár c. játék, Kipp-kopp kopogok c. játék
- BIM-BAM játék (CD és képanyag), Világunk hangjai I-II. cd
- Kinder tojás műanyag dobozába lencse, homok, kristálycukor, kávé stb. (lehet 2 sorozatot is készíteni a differenciáláshoz) Csörgesd meg! Melyik egyforma?
- Suttogó, sűgő játékok: A gyermekek egymás fülébe sűgják a szót, mondatot, utasítást. Az utolsó gyermek hangosan kimondja a hallottakat, végrehajtja az utasítást. A sűgás élményét lehet fokozni papírból készített henger alakú „csővel”, tölcserrel.

- Hibafelismerés: A gyermekeknek fel kell ismerniük, hogy az elhangzó szavak hibásak vagy helyesek. (Szék, asztal, jóka, róka stb.) Jelezni lehet: mosolygós és mérges arcok, bábok felemelésével, piros és kék zászló lengetésével stb.
- Azonos vagy különböző? Halandzsa szótagpárok megfigyelése, differenciálása. „Hallgasd meg, dönts el, hogy egyforma vagy más a két hallott nem értelmes szó!”
- Adott hangra figyelés: Hallod-e a szóban a kígyó „sz” hangját?, A vonat csak azokat a „tárgyakat” viszi el, amelyekben hallod a „s” hangot! Síkban lehet játszani: a vonatra fel lehet rakni azokat a képeket, amelyekben szól a vonat „s” hangja.
- Két hang differenciálása: 2 hívókép vonat „s”, kígyó „sz”:
 1. húzd a vonalat ahhoz a képhez, amelyik hangját hallod
 2. sétálj a vonalon végig ahhoz a hívóképhez, aminek a hangját hallod
 3. 2 kosár a hívóképekkel: tedd az almát abba a kosárba, amelyik hangját hallod a kép nevében (az almák hátulján képek)
 4. A gyermekek a kezükben lévő kiosztott tárgyakat vagy képeket abba a házba teszik, amelyiknek a hangját hallják bennük. A hívóképeket a házra ragasztjuk. Ugyanez postaládával és borítékokkal is játszható.
 5. Differenciáló feladatlapok: két hangot kell megkülönböztetni, saját szerkesztésű képes, színezős, csipeszelős munkalapok (4-6. sz. melléklet)

Megjegyzés:

A variálás lehetősége szinte végtelen: tavasszal virágokat válogatunk, halacszkákat horgászunk, télen sík, papírhóglyókon helyezünk el képeket, ősszel sünivel, őszi falevelekkel, dióval, makkal, szőlővel játszunk, ezeket válogatjuk, differenciáljuk, az aktualitásnak megfelelő környezetet teremtve. De összeköthető a differenciálás mozgással is (koppints-dobbanás, állj fel-ülj le, emeld a megfelelő hívókép tárcsáját, séta közben keresd azt a hívóképet, aminek a hangját hallod, ugrálj, fuss ahhoz a hívóképhez... stb)

A terápia e szakasza tartalmazhat beszédészlelést fejlesztő elemeket.

A hallási differenciálás, hangra figyelés feladataiban az instrukció a következő: „Én mondom, te a füleddel figyelj!”

Kiadványajánló:

Domján Zsófia: Fülelő kalandok (Tematikus gyűjtemény a beszédészlelés és beszédértés játékos fejlesztéséhez) Novum Könyvklub

Korompai Istvánné: Cserebere (Differenciáló és automatizáló gyakorlóanyag) több kötet a különböző hangokra Logopédia Kiadó 2003.

Hogyan mondjam? gyakorlófüzetek 1-5. kötet Kiadja: Patakvölgyi Jánosné Budapest 2002.

Terefere több kötet különböző hangokra, feladatgyűjtemény a beszéd fejlesztéséhez Magnusz Könyvkiadó 2014.

Balázs Ágnes: A beszélő kiskutya Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó 2017.

Balázs Ágnes: A pösze nyuszi Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó 2018.

Balázs Ágnes: A száguldó hóember Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó 2018.

Balázs Ágnes: Az ügyetlen bohóc Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó 2019.

Kozma Adrienn (2019): Kalandor. Gyakorlófüzet auditív és motoros differenciáláshoz. Krasznár és Társa Könyvkereskedelmi Bt., Budapest

V.2. Hangfejlesztés szakasza

A terápia ezen szakaszában kizárólag logopédus szakember vehet részt.

V.3. Rögzítés szakasza

- Gyöngy vagy száraztészta fűzése: minden helyesen ejtett hangkapcsolat után felfűzhet a gyermek egy gyöngyöt vagy tésztát a madzagra
- Gyurmázás, gyurmakép készítése: a gyermek a helyesen ejtett hangkapcsolatok után egy-egy újabb elemet formázhat meg és adhat hozzá a képhez
- Mocorgó: a gyakorlás összeköthető mozgásos feladatokkal; minden hangkapcsolat kimondását egy mozdulattal kísérjük. Nehezítésként több mozdulat változtatását is kérhetjük a gyermektől. Pl. páros lábbal ugrás – guggolás
- Célbadorbás: a gyermek babzsákot, könnyű labdát a kijelölt kosárba dob; minden dobás közben hangosan kimond egy elemet a rögzítősorból
- Képek, kártyák: kihasználva, hogy a gyerekek szeretik a színes, érdekes képeket, készíthetünk kártyákat a rögzítéshez. A 's' hang esetében rajzolhatunk kilenc vonatot és egy vasúti sint. A gyermek feladata, hogy minden vonatot végig vezessen a sínen. Minden vonatnak más a hangja, kérjük meg a gyermeket, hogy amíg a vonat halad, hangoztassa a megfelelő hangkapcsolatot. A 'z' hang esetében röptethet méhecskéket, 'sz' hang esetében csúsztathat kígyókat stb.
- Csipeszes játékok: készíthetünk a játékhoz korongot, aminek a szélére körben képeket ragasztunk (pl. állatok képeit). Csipeszek végére kis képeket rögzítünk az állatok eledeleiről. A gyermek minden helyesen kiejtett hangkapcsolat után vehet egy csipeszt, aminek megkeresi a párját, és a helyére illeszti. A játék számos variációban megtervezhető (pl. kép – árnykép, állat – lakóhely, formák, színek egyeztetése stb.)

Kiadványajánló:

Képes rögzítők kiskönyve (www.logisarok.hu)

V.4. Automatizálás szakasza

- **automatizálás szavakban:**
- Képek, tárgyak megnevezése: sor kialakítása, vagy válogatás, rendezés valamilyen szempont szerint, közben a kép és tárgy megnevezése, az adott hang gyakorlása (adott hanghoz összeválogatott szóanyag)
- Asztali társas játék, lépegetős, 3 különböző színű mező, kártyacsomag 3 színű lappal, a lapokon képek. A dobókockával dobunk, lépünk, olyan kártyát húzunk, amilyen színű mezőre léptünk, megnevezzük a képet.
- Ugyanilyen társas játék készíthető nagy méretben a földön, szőnyegen is. Színes buborékok a játékmező, különböző alakzatban a földre helyezve: egyenes, négyzet, hullámvonal, kör, kacsakaringós, stb. Dobókockával dobunk (nagy méretű szivacs kocka), amilyen színű buborékra lépünk, olyan színű kártyát húzunk. Megnevezzük a képet.
- Bingó játék (takarós játék): Játéklap minden gyermeknek adott hanghoz összeválogatott képanyaggal. nagyobb méretű színes korongok, kártyacsomag ugyanazzal a képanyaggal, mint a játéklapon. A játékos emel egy kártyát, megmondja, mi van a képen. Akinek van ilyen kép a játéklapján, letakarja egy koronggal. Az győz, aki először takar be minden képet. (7.sz. melléklet)
- „Csipeszelős” játék: Egy nagyobb méretű játéklap szélére képeket ragasztunk. A gyerekek csipesszel jelölik meg azt a képet, amit megneveztek. A képek egy adott hang gyakorlását, automatizálását szolgálják.
- Forgasd meg a kereket, és válassz egy buborékot! Nézd meg, mi van a buborékon, mondd el, mi van a képen! A földre piros, sárga, zöld és kék színű, papír-buborékot (korong) tesztek: lehet a színekből oszlopokat formálni, de lehet bármilyen alakzatban is. Megforgatják a TWISTER játékhoz tartozó kereket. A nyíl

megmutatja, milyen színű buborékot emeljenek fel. A buborékok hátulján képek vannak (adott hanghoz összeválogatott szóanyag) Megnevezi, mi van a képen. Nehezítés: A kerék megmutatja, hogy bal vagy jobb kézzel, lábbal kell a buborékot megérinteni. (8. sz. melléklet)

- A szavakkal végzett automatizálás összekapcsolható téri tájékozódás fejlesztésével, téri relációs kifejezések gyakorlásával: térben és síkban egyaránt. Manipulálással, rakosgatással végezzük. Pl „cs” hang automatizálása esetén: Tedd a csibét a ház mellé. Mi van a ház mellett? (csibe) Tegyél csillagot a ház fölé. Mi van a ház fölött? (csillag) Tegyél csigát a ház elé. Mi van a ház előtt? (csiga). A játék végén a sorba rakott „cs” hangot tartalmazó képek megnevezése után lehet vizuális emlékezet-fejlesztő játékot játszani. Csukd be a szemed miután alaposan megnézted a képeket. Én egy képet lefordítok. Mi hiányzik? Mit fordítottam le?

Megjegyzés:

Az automatizálás nehézségi fokozatai:

szó után mondása

irányított megismétlés

önálló képmegnevezés

megnevezés emlékezetből

• **automatizálás szókapcsolatokban**

- Milyen a...?: a feladat legegyszerűbb változata, ha papíron játsszuk. Rajzoljunk olyan képeket, amiknek a nevében benne van az automatizálni kívánt hang. Keressünk egy tulajdonságot, melléknevet, színt, amiben szintén szerepel (pl. 'z' hang esetén zöld). Kérjük a gyermektől, hogy mondja el miket lát: zöld zászló, zöld doboz, zöld mező stb. Ha színt választunk, a képeket a gyermek közben kiszínezheti az adott színre zsírkrétával, fújós filctollal, vízfestéssel.
- Böngésző: keressünk eseményképeket böngésző típusú könyvekben vagy az interneten. A gyermek feladata, hogy megkeresse a zsúfolt képen, amit kérünk tőle: 'k' hang automatizálásakor pl. kócos kislány, kicsi kutya, csíkos kalap, sok fecske stb. Amit megtalált, mondja is ki hangosan!
- Sok vagy kevés?: ez a kategorizáló játék a 'k' és 's' hangok automatizálására alkalmas, ennek analógiájára azonban más hangokhoz is kitalálhatunk különböző változatokat. A 'k' hang esetében készítsünk olyan rajzokat vagy kártyákat, amin ezt a hangot tartalmazó szavak képei vannak. Legyenek sok és kevés elemet ábrázoló képek. A gyermek húzzon a lefelé fordított pakliból, és mondja el, mi van a képen (pl. sok kavics, kevés kacsa, kevés fánk). Válogassa szét, miből volt kevés és miből sok.

• **automatizálás mondatokban**

- Mi van a zsákban, fiókban, tasakban, ládában?: A játékhoz mindig a tanult hangnak megfelelően válasszunk eszközöket. Pl. 's' hang esetén egy tasak jó választás lehet, hiszen benne van a nevében a hang. Tegyük a tasakba tárgyakat vagy képeket, amik szintén tartalmazznak 's' hangot (kisautó, plüssmaci, mesekönyv, sál stb). A gyermek vegyen ki egy elemet a tasakból, és teljes mondatban mondja el, mit talált. Pl. A tasakban kisautó van. Izgalmasabbá tehetjük a játékot, ha nem mutatjuk meg a gyermeknek, mi került a tasakba, hanem tapintás alapján neki kell kitalálni.
- Dobj a kockákkal!: hajtogassunk két kockát keményebb papírból. Az egyik kockára ragasszunk különböző személyek képét, a másikkra cselekvést ábrázoló képeket. A gyermek dobjon mindkét kockával, mondja ki hangosan, hogy a

dobás alapján ki mit csinál. Pl. A lány labdázik. Levi alszik. Lilla énekel. ('l' hang gyakorlása)

- Igaz-hamis: Találjunk ki igaz és hamis állításokat. A mondatokban több helyen is szerepeljen a tanult hang (Pl. 's' hang esetén: A sünninek sok túske van a hátán.) A gyermek feladata eldönteni, hogy igazat vagy nem igazat hallott. Az igaz állításokat próbálja meg ő is elismételni utánunk!
- Kié a...?: készítsünk a tanult hangnak megfelelő kártyákat. A kártyák egy részén legyenek személyek vagy állatok, a másik részén tárgyak. A gyermek feladata, hogy párosítsa össze a tárgyakat a tulajdonosával. Dönthet szabadon arról, hogy mit mivel párosít, vagy a személyeket ábrázoló kártyákon elrejthetünk nyomokat, amiből rá tud jönni, melyik tárgy kihez tartozik. Pl. A tollaslabda Lacié. Az alma Levié. A tál a pulikutyaé. ('l' hang gyakorlása)
- Mondatpiramis: alkossunk egyre bővülő mondatokat, minél többször forduljon elő benne a tanult hangzó. Egyszerre csak egy szóval bővítsük! A mondatokat egyenként mondjuk el a gyermeknek, és ösztönözzük arra, hogy próbálja megismételni utánunk. Kisebb gyerekeknél segédletként használhatunk tárgyképeket, amik a mondat szavait ábrázolják. A feladattal nem csak automatizálunk, hanem a verbális rövidtávú emlékezetet is fejlesztjük.

• **automatizálás versikékben:**

Nagyon nehéz olyan verset, mondókát találni, amelyben érvényre jut a hangállomány szűrése, a kialakulatlan hangok kiküszöbölése. Nagy körültekintéssel válogassunk! (Gereben, Vinczéné, Laczikné, 1999; Forrai, 1976)

„H” hanghoz: Halászhajó hálót dobott, a nagy háló halat fogott. A sok halász majd megfagyott, melegedett ahogy tudott: háháhá, hahaha, hehehe, héhéhé, höhőhö, hohoho, hihihi, hühühü, huhuhu. Halihó, halihó! Itt van a tél, Hull a hó! Hó a fákon, Hó a tájon. Halihó, halihó! Éljen a tél, Hull a hó!	„CS” hanghoz: Csálé Kata csutkababa, Válláig csüng a haja. Neveti Csilla baba: Csupa csutka Csálé Kata. Csuda kicsi ez a kocsi, Elé fogva kicsi csacsi. Bakon ül a kicsi Csabi. Kicsi kocsi csikorog, Kicsi csacsi toporog, Kicsi Csabi mosolyog.
„C” hanghoz: Mondok kilenc állatot „c” hang van benne. Mondd velem hibátlanul, mintha könnyű lenne. Cápa, fácán, boci, paci cinege és katica. Koca, cinke, pici maci Mondd utánam Lacika. Ence Bence kis kemence Kis medence a Velence. Ne búsuljunk semmit Vince, Tele van az icce pince.	„SZ” hanghoz: Szélelbe lélt szálmászál, szálló szélben messze száll. Székilille odaszáll, néki kell a szálmászál. Szisi lisztet szitálgat, tele teszi a tálat. Szitálgat, szitálgat, tele teszi a tálat. Szilvát szed a tálba, szilvát tesz a téstába. Tiszta tálon kínálja, szereti a babája.

6. ábra – Automatizálás versek segítségével

V.5. Motoros differenciálás szakasza

• motoros differenciálás izoláltan

- Folytasd a sort!: nyomtassunk vagy rajzoljunk kártyákat a két cserélt hang hívóképével (pl. vonat (s) és kígyó (sz)). Tegyük ki két-három kártyát egymás mellé pl. kígyó-kígyó-méhecske. Kérjük meg a gyermeket, hogy folytassa a sort a megkezdett logika szerint. Amint kész, mondja ki sorban balról jobbra haladva a képekhez tartozó hangot. Ebben az esetben pl. sz-sz-s-sz-sz-s....
- Hangösvény: készítsünk kartonpapírból nagyobb méretű színes korongokat. Rajzoljuk rájuk a két felcserélt hang hívóképét. Építsünk a korongokból ösvényt. Kérjük meg a gyermeket, hogy haladjon végig a korongokon lépkedve vagy páros lábbal ugrálva. Amelyik korongra rálép, ki kell mondania a rajta lévő hangot. Az ösvényen próbáljon meg úgy végig haladni, hogy közben nem lép le a korongokról – ezáltal az egyensúlyérzéke is fejlődik. Az ösvény végén várja valami apró jutalom.
- Hangvadászat: tegyük ki a padlóra a két felcserélt hangzó hívóképét. A gyermek üljön le a padlóra szemben a hívóképekkel. Kérjük meg, hogy füleljen! Soroljunk vagy az egyik, vagy a másik hangot tartalmazó szavakat. Amelyik hangot hallja a szóban, arra a hívóképre csapjon rá a légycsapóval. Fontos: miközben rácsap, hangosan mondja is ki azt a hangot! Nehezítés: ha már jól megy, mondjunk olyan szavakat, amik mindkét hangot tartalmazzák. Abban a sorrendben kell rácsapni a képekre és kimondani a hangokat, ahogyan a szóban követik egymást.

• motoros differenciálás hangkapcsolatokban

- Ebben a fázisban minden olyan feladat felhasználható, amelyet a rögzítés szakaszában ajánlottunk. A különbség az, hogy itt már két hang rögzítősorait kell mondani. A gyermek számára aktuálisan megfelelő, pontos rögzítősorokat a logopédus bocsájtja rendelkezésre.

• motoros differenciálás szavakban, szó szerkezetekben

- Dobble: a népszerű társasjáték mintájára magunk is készíthetünk játékkorongokat. Használjuk az interneten fellelhető erre a célra megalkotott weboldalaikat, vagy készítsük el saját kezűleg együtt a gyermekkel. A korongokra olyan képek kerüljenek, amelyekben az eddig felcserélt hangzópár közül valamelyik szerepel. Tegyük középre a paklit lefordítva, és adjunk minden játékosnak egy korongot. A pakli felső lapját fordítsuk fel, aki először talál egyezést a saját korongjával, elkapja a lapot. A nyertes az lesz, aki a legtöbb korongot gyűjti. Egyel nehezebb változat: olyan szavak használata, amelyeken belül mindkét hang megtalálható. A feladat alkalmas különböző témák feldolgozására is, ha csak meghatározott kategóriából választunk hozzá szavakat pl. gyümölcsök, ételek, játékok, meseszereplők, járművek stb.
- Keresd meg a körvonalát!: nyomtassunk, vagy rajzoljunk le olyan képeket, amik nevében benne van a kérdéses hangzópár egyik tagja, vagy mindkettő. Vágjuk ki a képeket! Egy másik lapra rajzoljuk rá csak a képek körvonalát. A gyermek keresse meg, melyik kép hova való. Ha a finommotorikát is szeretnénk fejleszteni, kérjük tőle, hogy ragassza be a képeket a megfelelő helyre. Amelyik képnek megtalálja a párját, mondja ki hangosan!
- Tanítsunk meg a gyermeknek rövid verseket, amikben mindkét hang szerepel! Pálfi-Varga Krisztina Verserdő c. kötetében nagyszerű verseket találhatunk:

„**G**omba alatt csücsül a hangya,
 Élelme elfogyott, az a **g**ondja.
 Ped**ig** ügyesen mind**ig** gyűjtögetett,
 De csalá**d**ja mindent megevett.
 Bánatosan azon **g**ondolko**d**ik,
 Hogyan tud**n**a gyűjtögetni meg**int**.
 Jön a hide**g**, nincs mit tenni,
 Tüstént útnak kell ind**ul**ni.

- Párosító játék oppozíciós szavakkal: válogassunk össze a hangcserének megfelelő oppozíciós szavakat, készítsünk róluk rajzot, vagy nyomtassunk róluk képet. L-j hangcsere esetében a szóanyag lehet pl.: haj-hal, táj-tál, majom-malom, baj-bal, bolt-bojt. Tegyük a gyermek elé a képeket. Első körben mondjuk el együtt, mit látunk a képeken, majd válogassuk szét a képeket két csoportba, aszerint, hogy melyik hangot tartalmazzák. Végül ösztönözzük a gyermeket arra, hogy próbálja megkeresni, mely két szó hasonlít egymásra, ha kimondjuk őket! Feltétlenül beszéljük meg, mi mit jelent!
- Halászat: szórjunk szét a földön papírból kivágott halacskákat. A halak hátuljára ragasszunk képeket a két felcserélt hangzónak megfelelően. A halak szájára tegyünk gemkapcsot, egy kisebb botból, madzagból és egy darab mágnesből készítsünk horgászbót. A gyermek feladata az összes hal kifogása. Ha kifogott egy halat, mondja ki a kép nevét, és tegye a megfelelő hívóképhez.
- Gyümölcssaláta: nyomtassunk képeket gyümölcsökről és készítsünk belőlük kártyákat, korongokat. Válogassunk a kártyák közé különleges, nem mindennapi gyümölcsöket is – ezzel a gyermek szókincsét is bővítjük. Vegyünk egy tálat, kosarat. Beszéljük meg, mely két hangot tartalmazó gyümölcs kerülhet a salátába. A gyermek húzzon a kártyákból. Először mi mondjuk ki a gyümölcs nevét, majd kérjük meg, hogy ismétlje el. Ha benne van valamelyik keresett hang, a táliba kerül, ha nincs, félre tesszük. Ha minden kártya elfogyott, kérjük meg, hogy sorolja fel még egyszer, miből készült a saláta.
- **motoros differenciálás mondatokban, történetekben**
 - Sztori kocka: alkossunk együtt történetet! Válogassuk ki a játék kockái közül azokat, amik tartalmazzák a hangzópár valamelyik elemét, esetleg mindkettőt. Kifejezetten a hangcseréhez szabott kockákat mi magunk is készíthetünk papírból. Dobjunk a kockával, és a rajta lévő kép felhasználásával tegyünk egy mondatot a történethez. Legyünk tekintettel arra, hogy az óvodás korú gyermekek közül sokan még segítséget igényelnek az önálló mondatalkotás terén.
 - Ki mit csinál?: meséljük gyermekünkkel együtt képekről, mesekönyvből. Irányítsuk rá a gyermek figyelmét a kép olyan részletére, melyben előfordulnak az eddig cserélt hangzók. Ez a feladat tulajdonképpen már átvezetés a spontán beszéd szintjére.
 - A mondatokban történő automatizálás feladatait ebben a szakaszban is felhasználhatjuk. Alakítsuk át őket úgy, hogy mindkét hang gyakorlására alkalmasak legyenek!

Kiadványajánló:

Pálfi-Varga Krisztina (2019): Verserdő. Gyakorlóanyag logopédiai foglalkozásra. Eötvös József Kiadó, Budapest

Kozma Adrienn (2019): Kalandor. Gyakorlófüzet auditív és motoros differenciáláshoz. Krasznár és Társa Bt., Budapest

VI. Záró gondolatok

A logopédiai terápia otthoni, óvodai támogatása nélkül, célirányos segítség hiányában évekre elhúzódhat, kimenetele pedig erősen kérdésessé válik. Sajnos a rohanó életmód és a személyes kapcsolat kommunikációs lehetőségének szűkössége munkánk hatékonyságát jelentősen rontja.

Legyen ez a kiadvány egy fénysugár! Bízgatunk mindenkit a logopédussal való együttműködésre, a találkozási pontok keresésére a gyermek érdekében. Játszanak gyermekükkel, ne sajnálják az időt a nagy beszélgetésekre, segítve, odafigyelve vonják be gyermeküket a társalgásba, meséljenek élő szóval neki. Tegyék mindezt azért, hogy fejlődjön gyermekük beszéde.

Hiszen a beszéd, az érthető, tiszta beszéd mindennek az alapja!

VII. Ajánlott irodalom és kiadványok

Balázs Ágnes (2017): A beszélő kiskutya. Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó, Budapest

Balázs Ágnes (2018): A pösze nyuszi. Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó, Budapest

Balázs Ágnes (2018): A száguldó hóember. Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó, Budapest

Balázs Ágnes (2019): Az ügyetlen bohóc. Mesék örökmozgóknak (Fülelő játékhöz) Móra Könyvkiadó, Budapest

Domján Zsófia (2019): Fülelős kalandok. Tematikus gyűjtemény a beszédészlelés és beszédértés játékos fejlesztéséhez. Novum Könyvklub, Budapest

Hogyan mondjam? gyakorlófüzetek 1-5. kötet Kiadja: Patak völgyi Jánosné Budapest 2002.

Képes rögzítők kiskönyve (www.logisarok.hu) (Utolsó letöltés dátuma: 2020. 05. 15.)

Korompai Istvánné (2003): Cserebere (Differenciáló és automatizáló gyakorlóanyag) több kötet a különböző hangokra Logopédia Kiadó, Budapest

Kozma Adrienn (2019): Kalandor. Gyakorlófüzet auditív és motoros differenciáláshoz. Krasznár és Társa Bt., Budapest

Pálfi-Varga Krisztina (2019): Verserdő. Gyakorlóanyag logopédiai foglalkozásra. Eötvös József Kiadó, Budapest

Terepere több kötet különböző hangokra, feladatgyűjtemény a beszéd fejlesztéséhez Magnusz Könyvkiadó 2014.

VIII. Irodalomjegyzék

Cole, M. – Cole, S. R. (2006): Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest.

Dr. Juhász Ágnes (szerk.) (2007): Logopédiai vizsgálatok kézikönyve. Logopédia Kiadó, Budapest

Forrai Katalin (1976): Jár a baba, jár. Kozmosz Könyvek, Budapest

Gereben Ferencné, Vinczéné Bíró Etelka, Laczik Imréné (1999): Én is tudok beszélni 3. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Kas Bence – Lőrík József – Molnárné Bogáth Réka – Szabóné Vékony Andrea – Szatmáriné Mályi Nóra (2012): Szól-e? szűrőeljárás az óvodai logopédiai ellátásban. Logotech Kiadó, Székesfehérvár

Montágh Imre – Montághné Riener Nelli – Vinczéné Bíró Etelka (2013): Gyakori beszédhibák a gyermekkorban. Javított kiadás. Holnap Kiadó, Budapest.

Toroczky Miklósné (szerk., 2016): Beszédhangzók fejlesztése Módszertani kézikönyv. Logopédia Kiadó, Budapest.

Vassné Kovács Emőke (több kiadás, szerk.): Logopédia jegyzet I. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

IX. Törvények, rendeletek

15/2013. (II.26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről. Magyar Közlöny 2013. évi 32. szám. Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó

X. Ábrák jegyzéke

1. ábra – A pöszeség felosztása	3
2. ábra – Az ép beszéd, a részleges pöszeség és az általános pöszeség összehasonlítása	4
3. ábra – A logopédiai vizsgálat lépései	6
4. ábra – A Szól-e? szűrőeljárás által mért képességterületek	7
5. ábra – A pöszeség terápiájának folyamata	8
6. ábra – Automatizálás versek segítségével.....	17

XI. Mellékletek

1. sz. melléklet

2. sz. melléklet

3. sz. melléklet

4. sz. melléklet

5-6. sz. melléklet

7.sz. melléklet

8.sz. melléklet